

VYTAUTAS LAPINSKAS

Šiandieninės darsūniškųjų tradicijos

Vestuvinis paprotys „kilojimas“

Kaip pasakoja mano seneliai, kilojimo paprotys atėjo iš gilios senovės ir yra sietinas su žmogaus gyvenimo pasikeitimu, staigiu perėjimu iš vienos įprasto gyvenimo būsenos į kitą – tarytum persikėlimu. Tokie „persikėlimai“ buvo trys: kai jaunuoliai sulaukdavo pilnametystės, t.y. merginos tapdavo „mergomis“, o berniukai buvo „įrašomi į bernus“ (šia proga sodindavo ant kėdės ir tris kartus pakeldavo į viršų); antrąsyk perkeldavo pakeldavo per vestuves; paskutinįkart – su karstu žmogui mirus. Norėčiau plačiau aprašyti apeiginį vestuvių kilojimą, kuris yra išlikęs iki šių laikų.

Savo jaunystės laikais aš pats dalyvavau tokiose apeigose. Kai jaunimas sužinodavo apie miestelyje vykstančias vestuves, vakare rinkdavosi miestelio gatvių kryžkelėje, atsinešdavo tvirtą kėdę, merginos – gražų parinktinį rankšluostį, kuriuo užtiesdavo kėdę, apipintą darželio gėlynais.

Į vestuves eidavo visas susirinkęs jaunimo būrys su savo muzikantu. Vestuvėms sugrįžus į namus ir po pirmo susėdimo už stalo (kai pavalgę ir atlikę kitus vestuvinius papročius kildavo eiti

į lauką pasišokti), į vidų sugužėdavo tiek jaunimo, kiek tilpdavo. Kiti stovėdavo koridoriuje arba lauke prie durų. Merginos uždainuodavo vestuvių dainą:

*Ir atskrido gegutė į vyšnių sodelį,
Gegutė raiboji į vyšnių sodelį.
Ir atnešė gegutė mumis naujienėlę,
Gegutė raiboji mumis naujienėlę.
Suvažiavo svočiutės svetimos šalalės,
Svočiutės lelijėlės svetimos šalalės.*

Ši daina gana ilga, ją sudaro gal 20 posmų. Vėliau dainuodavo:

*Kukavo gegutė vyšnių sodely
Ir iškukavo jauną mergelę,
Ir iškukavo jauną mergelę –
Darsūniškio miestui slauną martelę*

ir t.t.

Merginoms padainavus, vienas iš vyrų, iškalbingesnis, išeidavo į priekį ir pakviesdavo jaunąją sėstis į „aukso kraselę, ant gelsvų linelių sesučių išaustų drobelių, draugelių darželių gėlelėmis kaišytą mūsų seserėlai perkelti, iš mūsų pulkelio atneštą ir visų garbingų svetelių akivaizdoj pastatytą“. Keldavo po vieną – pirmiausia jaunąją, vėliau jaunikį po tris kartus, o vėliau pramogaudamas galėdavo pasikiloti ir vestuvės pulkas:

piršlys, svočios, pabroliai ir pamergės. Už pakilojimą jaunimas gaudavo vaišių. Jeigu buvo dviejų galų namas ir atsirasdavo laisvas kambarėlis, ten galėdavo vaišintis ir kartu šokti su visais.

Prie vestuvinio stalo jaunimo nekviisdavo ir nevaišindavo. Jeigu gražiai elgdavosi, leisdavo tik kartu su vestuvininkais pasišokti. Dabar šis paprotys truputį pakitęs. Kadangi kaime nėra balsingo jaunimo, tai vestuvinės dainos nebedainuojamos. Vietoje jų du jaunimo atstovai – mergina ir vaikinai – atneša jauniesiems gėlių puokštę ir pasako sveikinimo kalbą vestuvių proga, po to paprašo leisti jaunuosius ir pulką pakiloti. Dabar jau kilojama poromis: jaunikis su jaunąja, piršlys su piršliene ir t.t. Kartais už atitinkamą vaišių kiekį pakeliama iki dešimties kartų. Iš senovės atėjęs mitologinis „perkėlimas“ ir magiškas skaičius trejetas pamirštas, nes dabartinis jauni-

mas nelabai tuo domisi. Dvasines šio papročio šaknis užgožė materializmo kelmas. Vaišių kiekis už „perkėlimą“ tapo svarbesniu stimulu, keičiančiu gražų, dvasingą „perkėlimo“ paprotį į paprastą pramoginį šou.

Trys Karaliai

Darsūniškio miestelyje ir jo apylinkėse, kaip prisimena Jeronimas Rudzėnskas, g. 1906 m., ir Vytas Šiugžda, jau jų atmenamais vaikystės metais sausio 5 dienos vakare, patekęs danguje pirmą žvaigždę, jauni vyrai, persirengę „trimis karaliais“ su „sargais“, vedami „Betliejaus žvaigždės“, kuri būdavo mergina, nešanti blizgančią žvaigždę, vaikščiojo po trobas, linkėdami šeiminkams gero derliaus, sveikatos, sėkmės auginant gyvulius. Su „trimis karaliais“ vaikščiojo ir giedotojų būrys, kurie

Trijų Karalių šventė
Darsūniškio k.
1990 m.
Prano Milkevičiaus
namuose.
Iš kairės:
„sargybinis“
Gintas Naginė,
„karaliai“ –
Antanas Rekstys,
Jonas Mičiulis,
Albinas Bernatonis,
„sargybinis“
Augis Keršėvičius

giedotojo kalėdines giesmes. Taip vaikščiodavo visą naktį. Užėję pas žydus, negiedotojo giesmių, o dainuodavo liaudiškas dainas. Už atsilankymą „karaliams“ duodavo kas pinigų, kas maisto produktų, kiaušinių, karką, lašinių, duonos, degtinės butelį arba obuolių.

Sausio 6 dienos rytą „karaliai“ eidavo į bažnyčią prie prakartėlės, ten giedodavo. Iš surinktų pinigų užpirkdavo mišias, kaip auką užgimusiam kūdikėliui Jėzui. Po mišių visi susirinkdavo į kieno nors trobą ir vaišindavosi.

Ši tradicija buvo tęsiama dar ir tarybiniais metais. Vėliau, kaimuose mažėjant jaunimo, „karalių“ palyda sumažėjo, liko tik „trys karaliai“ ir „žvaigždė“. Jie patys ir giedodavo. Dėl skleidžiamos ateistinės propagandos Darsūniškyje gal dešimtmetį „trys karaliai“ nebevaikščiojo, ir tik 1987 metais atgaivinome šią tradiciją, kuri metai iš metų tęsiama iki šiol.

Trijų Karalių grupės personažai:

„Betliejaus žvaigždė“ – parenkama mergina su šviesiais poilgiais plaukais, aprenkiama ilga balta suknele, galva papuošiama pusmėnulio karūna, apsiaustas melšvas, su sidabro žvaigždutėmis, rankose laiko ant koto pritvirtintą iš kartono iškirptą žvaigždę, kurios centre įdedama elektros lemputė, gaunanti energiją iš prie koto pritvirtintų baterijų. Naktį einant ji šviečia. „Žvaigždė“ eina pirma „karalių“, rodydama jiems kelią.

„Karaliai“ – Kasparas, Merkelis ir Baltazaras. Vienas iš jų – „juodaodis“: veidas išdažomas juodai, galva apvyniojama balta medžiaga, apsiaustas palaidas,

šilkinis, sujuostas juosta, su raudona skraiste rankoje, laikantis lazda. Kiti du aprenkiama karališkais drabužiais, su karūnomis ant galvų ir lazdomis rankose.

„Sargybiniai“ – keturi vyrai aprenkiama kaip kariai, du iš jų turi kardus, du – ietis. Su kardais eina „karaliams“ iš šonų truputį priekyje. Su ietimis – per vieną žingsnį užpakalyje. „Sargai“ atidaro trobos duris ir įleidžia „žvaigždę“ ir „karalius“, vėliau sueina ir patys. Laikantys kardus įėję į vidų atsistoja iš šonų „karaliams“ ir pakelia kardus peties aukštyje. Tai ženklas pradėti ceremoniją. „Karaliai“ ir „sargai“ gieda:

*Ir Trys Karaliai, ir Trys Karaliai
Iš Rytų atėjo,
Dovanas brangias, dovanas brangias
Viešpačiui sudėjo.*

*Kristus užgimė – linksma gdynė,
Angelai grajin, Karaliai sveikin,
Gieda piemenėliai, klaupia gyvulėliai
Stebuklus, stebuklus garsint.*

*Einame ir mes, einame ir mes
Pasveikinti Jėzu,
Dangaus Karalių, dangaus Karalių
Pagarbinti Kristu.*

*Kristus užgimė – linksma gdynė,
Angelai grajin, Karaliai sveikin,
Gieda piemenėliai, klaupia gyvulėliai
Stebuklus, stebuklus garsint.*

Pagiedoję vienas iš „karalių“ sako linkėjimus: „Rytų žvaigždė, kuri šiandieną užtekėjo aukštai danguje, kad parodytų kelią Trims Karaliams, einantiems pasveikinti užgimusio mūsų atpirkėjo Jėzaus Kristaus, tegu savo palaimintais spinduliukais apšviečia šiuos namus ir jų gyventojus, teikdami jiems sveikatą ir laimę, teauga vešlūs ir derlingi javai,

sotūs ir sveiki gyvuliai, tegul Dievo palaima lydi jus visuose darbuose ir jūsų gyvenime. Todėl šią džiaugsmingą dieną visi giedokime“.

*Sveikas, Jėzau, gimusis,
Šventas Dievo kūdiki,
Brangią dieną švesdami
Užgimimo Viešpaties,
Linksminkimės ir džiaukimės,
Dievui garbę duodami giedokime.*

Po giesmės „karaliai“ eina prie durų ir užrašo ženklus (K+M+B), kad šiuos namus aplankė. „Sargybinis“: „Sudievu, ačiū, kad priėmėte Tris Karalius, mes toliau keliausime Betliejaus žvaigždės vedami“. Visi išeina, paskutinytis „sargas“ nešasi dėžutę, į kurią dedamos „karaliams“ aukos. Kas duoda pinigais, kas maisto arba kokių vaisių.

Rytojaus dieną „karaliai“ lankosi bažnyčioje Trijų Karalių mišiose. Iš surinktų pinigų aukoja dalį prakartėlėje

gulinčiam Jėzui. Už kitus, pasibaigus mišioms, keliamos vaišės.

Darsūniškio vartai-koplytėlės („bromai“)

Miestelis dažnai kentėdavo nuo gaisrų. Apsisaugoti buvo sunku arba žmonių jėgomis neįmanoma. Todėl 1818–1820 metais ant pagrindinio įvažiavimo kelio, vedančio į Vilnių, pastatyti mūriniai vartai su šv. Agotos statula. Kadangi šv. Agota yra globėja nuo gaisrų, manyta, jog ji padės apsisaugoti. Šv. Agotos dieną, vasario 5-ąją, visi eidavo melstis prie Agotos vartų, šventindavo šv. Agotos duoną, degindavo žvakes. Šis paprotys yra išlikęs iki šių dienų. Laikas vartus apgaubė nutikimais, legendomis. Viena iš jų byloja, jog apie 1906 m. kilo gaisras Staniulio trobose, kurios buvo per 3 metrus nuo šv. Agotos vartų. Kadangi namai buvo dengti šiaudais, o vartų

Šv. Agotos vartai
Darsūniškio k.
Atstatyti 1990 m.

stogas buvo medinis, per gaisrą sudegė vartų stogas ir apdegė vartuose stovėjusi šv. Agotos stovyla. Remontuodami stovylą pakeitė kita, o senąją, apdegusią, nusinešė vienas ūkininkas. Po kurio laiko vienas iš gyventojų susapnavo gražią merginą karališkais rūbais. Ji liepė nueiti pas tą žmogų, paimti statulą ir nuvežti ją į bažnyčią. Jis taip ir padarė. Per 1914 metų karą sudegė beveik visos miestelis, o vartai liko sveiki. Tuo metu jau iš visų trijų pusių buvo vartai – šv. Agotos, šv. Jurgio ir šv. Kazimiero. Per 1941–1945 m. karas kone visą miestelį nušlavė nuo žemės paviršiaus, o vartai stovėjo kur ne kur tepaliesi kulkų. Tokie įvykiai stiprina žmonių tikėjimą vartuose esančių šventųjų galia ir užtarimu. Todėl kiekvieną iš šių trijų šventųjų dienų vyko procesijos prie vartų, žmonės meldėsi, prašė šventųjų užtarimo ir malonių. Ši tradicija išliko iki šių dienų. Tačiau Darsūniškio vartai neatlaikė sovietmečiu varomos ateistinės propagandos, 1963 m. rugpjūčio 10 d. juos nugriovė, medžiagas nuvežė ir suvertė nuo Azdrės tilto į Nemuną. Žmonės labai gailėjo savo šventųjų vartų ir juose stovėjusių šventųjų, toje vietoje degindavo žvakutes ir tikėjo, jog ateis laikas, kai vartai vėl stovės savo vietoje. Nežinojo ir jų likimo. Vieni sakė, kad jas sudegino, kiti – kad atidavė Ateizmo muziejui, tretieji – kad su visomis medžiagomis suvertė į Nemuną, ir jos paskendo. Tada susapnavau, kad Marytės Černiauskiėnės

namuose (jos namas stovėjo prie šv. Agotos vartų) susirinko man nepažįstami žmonės, lyg ir šventieji, kurie man pasakė:

– Tu nenori eiti į Tarybinę Armiją ir tu į ją neisi, bet turėsi atstatyti nugriautus vartus.

Aš ir sakau:

– Kaip aš neisiu, jeigu turiu šaukimą?

– Tu susirgsi.

– Tai dar blogiau, geriau būti sveikam ir tarnauti.

– Ne, tu susirgsi, bet nemirsi, nes dar turėsi atstatyti vartus.

Ir aš prabudau. Tas sapnas labai man įsirėžė į atmintį. Paskiau aš peršalau, susirgau ir likau netarnavęs. Vėliau mokiausi Vilniuje. Dirbau Balbieriškyje, Šakiuose ir galų gale likimas atvedė atgal į Darsūniškį. Suradau statulas Ateizmo muziejuje ir, nepaisant visų trukdymų, 1990 metais rugpjūčio 11 d. vartai buvo atstatyti ir pašventinti. Sutapo vartų nugriovimo ir atstatymo diena. Galbūt ne atsitiktinai. Žmonėse sklendo daug pasakojimų apie vartų šventųjų galią. Todėl visi, įvažiuojantys į Darsūniškį arba išvažiuojantys, stengiasi pravažiuoti pro vartus, norėdami sulaukti vartų šventųjų globos...

Nuo 1990 m., atstačius vartus-koplyčias, atkurta ir tradicija su procesija juos aplankyti ir paminėti šv. Agotą – vasario 5 d., šv. Kazimierą – kovo 4 d., šv. Jurgį – balandžio 23 d.